

УДК 801.82:394.92:82.0

*Андрій Іванович Шаповал,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу археографії
Інституту архівознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
e-mail: shai196@ukr.net*

НАУКОВА СПІВПРАЦЯ В. М. ПЕРЕТЦА ТА М. І. ПЕТРОВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДЖЕРЕЛ

На основі аналізу листів видатного українського та російського філолога, дослідника давньої української літератури В. М. Перетца до українського літературознавця, мистецтвознавця, історика Церкви та української науки М. І. Петрова, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, висвітлено багаторічну наукову співпрацю та творчі стосунки між ученими. Відображено діяльність В. М. Перетца і М. І. Петрова з дослідження рукописних пам'яток, які зберігалися в Церковно-археологічному музеї Київської духовної академії, бібліотеці Києво-Софійського собору, з вивчення документів про історію Києво-Могилянської академії в архіві Святійшого Синоду в Санкт-Петербурзі. Висвітлено співпрацю вчених із дослідження історії української літератури та українського театру як членів Петербурзької академії наук. Акцентовано увагу на малодосліджених фактах біографій науковців.

Ключові слова: В. М. Перетц, М. І. Петров, наукова співпраця, епістолярна спадщина, філологія.

Епістолярна спадщина видатного українського філолога, дослідника історії української літератури, академіка Петербурзької (з 1914 р.), а з 1919 р. – і Української академії наук (далі – УАН) Володимира Миколайовича Перетца (1870–1935) неодноразово привертала увагу науковців [1], зокрема й як джерело дослідження співпраці між українськими вченими [2].

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) зберігаються 22 листи В. М. Перетца до українського літературознавця, мистецтвознавця, історика Церкви та української науки, члена-кореспондента Петербурзької академії наук (з 1916 р.) і академіка УАН (з 1918 р.) Миколи Івановича Петрова (1840–1921), які досі не стали предметом спеціального дослідження. Листи датовані 1897–1918 рр. Аналіз документів дає змогу висвітлити багаторічну наукову співпрацю між видатними українськими вченими, що й становить мету цієї статті.

© А. І. Шаповал, 2018

Хронологічно першим є лист В. М. Перетца до М. І. Петрова від 27 липня 1897 р., який було надіслано до Києва із Санкт-Петербурга, адже наприкінці цього листа Володимир Миколайович вказав зворотну адресу: Санкт-Петербург, Катерингофський проспект, б. 59, кв. 19 [3]. Хоча з інших листів дізнаємося, що в червні–липні того ж 1897 р. В. М. Перетц сам був у Києві, але проїздом [4, арк. 1 зв.]. І все ж тоді йому вдалося відвідати М. І. Петрова на його дачі в Боярці [5, арк. 1], де останній, зазвичай, мешкав улітку. Це, напевно, була перша особиста зустріч учених, котра стала початком їхньої багаторічної наукової співпраці та дружби.

Із середини 1890-х років В. М. Перетц досліджував питання історії української літератури, особливо його цікавила українська віршована поезія XVI–XVIII ст. та українська драматична література XVII–XVIII ст. Учений багато працював у рукописних збірниках Санкт-Петербурга і Москви, а з кінця 1890-х років розпочав досліджувати київські рукописні зібрання. Природно, що наукові інтереси спонукали молодого дослідника до знайомства з відомим істориком української літератури, професором Київської духовної академії (далі – КДА) М. І. Петровим, який очолював Церковно-археологічний музей (далі – ЦАМ) при КДА, де містилося одне з найбільших на той час зібрань писемних і мистецьких пам'яток, значна частина яких мала українське походження. Згідно з «Указателем Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии», складеним М. І. Петровим, станом на червень 1897 р. в музеї зберігалися 24 893 пам'ятки духовної та матеріальної культури.

У листі від 27 липня 1897 р. В. М. Перетц звернувся до М. І. Петрова з проханням посприяти в дослідженні рукописів, що містилися в ЦАМ КДА. Зокрема, його цікавили «Сказання про письменна» чорноризця Храбра та декілька апокрифів із рукописного збірника XVII ст., що в складеному М. І. Петровим «Описании рукописных собраний, находящихся в г. Киеве» мали номер 526. Оскільки В. М. Перетц перебував у Санкт-Петербурзі, він просив М. І. Петрова дозволити зробити копії необхідних йому рукописів Неонілі Іванівні Арабажан, яку Володимир Миколайович відрекомендував своєю нареченою та «найкращою помічницею», яка добре знала палеографію і могла опрацювати тексти, написані півуставом [3].

Приїхавши до Києва влітку наступного року, В. М. Перетц продовжив дослідження фондів Церковно-археологічного музею КДА. Від професора кафедри російської мови та словесності Київського університету П. В. Володимирова йому стало відомо, що до бібліотеки ЦАМ КДА надійшла збірка поезій чернігівського архієпископа Л. Барановича «Księga śmierci». Оскільки В. М. Перетц активно досліджував творчість Л. Барановича, він мав намір «поглянути на цю книгу» та її описати.

22 червня 1898 р., перебуваючи в приміщенні ЦАМ, Володимир Миколайович написав листа М. І. Петрову, в якому просив повідомити, де саме в музеї містилася збірка поезій Л. Барановича, та висловив сподівання на дозвіл її описати [6]. Те, що М. І. Петров відгукнувся на прохання Володимира Миколайовича і останньому вдалося дослідити збірку «Księga śmierci», засвідчує праця В. М. Перетца «Filar Wiary» і «Księga śmierci» архієпископа Лазаря Барановича», яку в 1898 р. було надруковано в Києві [7].

У листі від 8 листопада 1898 р., надісланому із Санкт-Петербурга, В. М. Перетц інформував М. І. Петрова, що він повернувся до дослідження питань походження та долі російської шкільної драми. Володимир Миколайович попросив київського колегу надіслати йому повний текст вертепного дійства (описаного Г. П. Галаганом), який учені обговорювали під час зустрічі в Боярці влітку 1897 р. Частково текст цього вертепу Микола Іванович опублікував на сторінках «Киевской старины» у статті «Старинный южно-русский театр и в частности вертеп» (1882) [5]. Із листа Володимира Миколайовича М. І. Петрову від 10 лютого 1899 р. дізнаємося, що цей текст вертепу, а, можливо, й інші матеріали були В. М. Перетцу надіслані. Дякуючи за надану можливість працювати з київськими матеріалами, Володимир Миколайович, зі свого боку, надіслав М. І. Петрову одну зі своїх праць, що, як він наголосив, «побачила світ у прекрасному Києві» [8, арк. 1] (тут, напевне, йдеться про працю В. М. Перетца «Filar Wiary» і «Księga śmierci» архієпископа Лазаря Барановича»).

У листі від 10 лютого 1899 р. В. М. Перетц згадав про те, що раніше вже писав М. І. Петрову про деякі свої думки, які в нього виникли під час дослідження вертепного тексту, надісланого Миколою Івановичем, та під час порівняння цього тексту з польською літературою XVI–XVII ст. (цей лист В. М. Перетца з порівняльним аналізом української та польської драматичної літератури XVI–XVII ст., на жаль, не зберігся). В. М. Перетц повідомив М. І. Петрова й про те, що його колекція збагатилася ще двома, надісланими вже з Волинського музею, вертепними текстами, які суттєво відрізнялися від текстів, описаних Г. П. Галаганом і М. А. Маркевичем, що відкривало для вченого перспективи подальших досліджень [8]. Розповідаючи в листі про свою наукову діяльність, В. М. Перетц також зазначив, що віддав до друку серію українських віршів у записках XVI–XVIII ст. [8, арк. 1 зв.] (працю В. М. Перетца «Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв.» було опубліковано в 1899 р. в «Известиях отделения русского языка и словесности Академии наук»).

Як видно з листа, В. М. Перетц зацікавився тоді рукописом «Правило увещательное пияницам», що зберігався в ЦАМ КДА. Про цей рукопис В. М. Перетц дізнався з покажчиків, складених М. І. Петровим. Воло-

димир Миколайович попросив директора музею надіслати копію твору [8, арк. 1 зв.], яку згодом використав під час роботи над статтею «Из старинной сатирической литературы о пьянстве и пьяницах» (1911). Цікаво, що «Правило увещательное пьяницам» пізніше привертало увагу й інших дослідників – учнів і послідовників В. М. Перетца. Так, у 1928 р. вийшла друком праця «До історії пародії на Україні в XVIII віці – «Служба пиворізам» 1740 р.» В. П. Адріанової-Перетц, яка проаналізувала списки пам'яток «Правило увещательное пьяницам» або «Служба пиворізам» і Синаксар «на память пиворізам», що зберігалися у фондах музею та відділу рукописів Всенародної бібліотеки України (нині – ІР НБУВ), а також частково опублікувала їхні тексти. У 1960-х роках Л. Є. Махновець, який працював над монографією «Сатира і гумор української прози XVI–XVIII ст.», вирішив оприлюднити повні тексти цих пам'яток, але після лихоліть Другої світової війни йому не вдалося віднайти їх у Києві. В 1963 р. він звернувся листом до В. П. Адріанової-Перетц з проханням надіслати точні копії текстів пам'яток, якщо вони збереглися в її архіві [9, арк. 1]. Варвара Павлівна надала дослідникові копії, зроблені для неї свого часу науковим співробітником відділу рукописів ВБУ М. В. Геппенером, а також копії текстів цих пам'яток з архіву В. М. Перетца, що дало можливість Л. Є. Махновцю опублікувати повні тексти творів [10, арк. 1–1 зв.].

Два наступні листи були написані під час перебування В. М. Перетца в Києві влітку 1901 р. (20 і 27 червня). В них Володимир Миколайович повідомляв М. І. Петрова, що приїхав до Києва 15 червня з метою дослідити рукописи з віршами, апокрифами та легендами в бібліотеці Києво-Софійського собору. Оскільки вчений планував залишитися в Києві до 15 серпня, він також мав намір вивчити бібліотеку Київської духовної семінарії та здійснити поїздку до монастиря Переяслава, де, за сподіваннями дослідника, зберігалися рукописні пам'ятки. Планував В. М. Перетц й «порушити літній відпочинок» М. І. Петрова в Боярці. В листах Володимир Миколайович зазначив, що йому відомо про складений М. І. Петровим опис рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору, яким учений хотів скористатися, якщо автор покажчика не заперечуватиме, під час своєї роботи в Києві [11; 12]. Результатом київських досліджень В. М. Перетца стала праця «Очерк библиотеки Киево-Софийского собора», надрукована в 1901 р. в «Литературном вестнике».

У листі з Санкт-Петербурга від 10 жовтня 1901 р. В. М. Перетц написав М. І. Петрову, що про підготовлений Миколою Івановичем опис рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору він розповів редактору «Известий отделения русского языка и словесности Академии наук», академіку Петербурзької АН О. М. Пипіну, який, зацікавившись працею

київського вченого, висловив намір посприяти її публікації як видання Академії наук. В. М. Перетц сподівався, що це повідомлення стане в нагоді М. І. Петрову, якому він, крім того, запропонував публікувати інформацію про свої праці в бібліографічному та історико-літературному журналі «Литературный вестник» [13], що виходив у Санкт-Петербурзі з січня 1901 р. Цього разу М. І. Петров не скористався пропозиціями В. М. Перетца, надрукувавши в 1901 р. скорочений варіант свого дослідження в «Чтениях в Историческом Обществе Нестора Летописца» – «Краткое обозрение рукописей Киево-Софийской библиотеки». А в 1904 р. праця М. І. Петрова «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве. Библиотека Киево-Софийского собора», вже в повному обсязі, побачила світ як видання Московського університету.

У 1902 р. вийшло друком дослідження В. М. Перетца «Историко-литературные исследования и материалы. Из истории развития русской поэзии XVIII в.», яке в квітні того ж року він захистив як докторську дисертацію. Цю книгу Володимир Миколайович зі словами щирої подяки за систематичну допомогу надіслав М. І. Петрову, вважаючи його одним зі своїх учителів. Зокрема, в листі від 7 березня 1902 р. В. М. Перетц зауважив: «Надсилаючи Вам, вельмишановний Миколо Івановичу, свою книгу, не можу не подякувати Вам особисто ще раз за Ваше люб'язне сприяння, надане мені не раз і особливо останнім літом під час занять у Києво-Соф[ійському] соборі, наданням мені Вашого опису. Мало того, – з якого боку я не доторкався до початкового періоду руської поезії, – всюди зустрічався вже з Вашими працями, що підготували ґрунт для подальших робіт, що забезпечили і мені виконання моїх намірів. Не бажаю присвоювати того, що зроблено до мене, і виражаю Вам щиру вдячність як вірному і авторитетному вожатаю в нетрях старовинної літератури малоруської. Нехай моя книга, як і попередня, магістерська дисертація, будуть для Вас доказом, що не на кам'янистий ґрунт упало зерно Ваших думок, вміщених у цінних статтях і дослідженнях з історії малор[уської] старовини. І якщо Ви погодитеся з цим, – це буде для мене великою нагородою» [14, арк. 1–1 зв.].

У листі В. М. Перетц висловив сподівання, що згодом і він стане в нагоді колезі, а поки що звернув увагу на те, що в надісланій книзі М. І. Петров може знайти інформацію, яка зацікавить його як історика КДА. Невдовзі Володимир Миколайович отримав можливість допомогти М. І. Петрову в його дослідженнях. Із листа, написаного В. М. Перетцом протягом 4–5 травня 1902 р., дізнаємося, що за дорученням М. І. Петрова Володимир Миколайович працював в архіві Святішого Синоду в Санкт-Петербурзі, де дослідив документи, які стосувалися історії Києво-Могилянської академії, вишукуючи, головне, відомості про навчання в академії Г. С. Сковороди. У

листі наведено детальний звіт про результати дослідження [15], яким, імовірно, М. І. Петров скористався при підготовці своєї праці «К биографии украинского философа Григория Саввича Сковороды» (1903).

Слід додати, що В. М. Перетц, зацікавившись історією давньої української літератури, прагнув переїхати до Києва, де захист докторської дисертації надавав йому можливість обійняти посаду професора кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира. Якби так сталося, то співпраця між ученими могла б бути більш плідною. Проте в 1902 р. вирішення цього питання було ще примарним, тому в листі від 7 березня 1902 р. В. М. Перетц зауважив, що життя в Києві йому здавалося «недосяжним» [14, арк. 2].

У травні 1903 р. В. М. Перетца за конкурсом було обрано екстраординарним професором кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира, й уже в серпні того ж року він переїхав до Києва. В університеті Володимир Миколайович читав історію російської літератури й спецкурси з окремих її періодів і розділів, зокрема викладав спецкурс «Література південно-західної Росії XV–XVIII ст.», в якому ознайомлював студентів із забороненою тоді історією української літератури. Восени 1906 р. його було затверджено ординарним професором кафедри російської мови і словесності.

Переїхавши до міста своєї мрії, В. М. Перетц розгорнув широку наукову діяльність. У Києві він отримав можливість безпосередньо спілкуватися з М. І. Петровим, якого систематично відвідував на квартирі останнього, що розташовувалася на Подолі. Вчені обговорювали наукові питання, обмінювалися своїми працями тощо. У випадку, коли якісь обставини, наприклад, хвороба, заважали зустрітися, науковці спілкувалися за допомогою листування. В ІР НБУВ відклалися два листи Володимира Миколайовича до М. І. Петрова за 1905 р. Тоді в країні відбувалася Перша російська революція, що, як видно з листів, аж ніяк не завадило науковій діяльності вчених. Так, 30 жовтня 1905 р. В. М. Перетц писав Миколі Івановичу: «Не дивуйтеся, що я в нинішніх днях все-таки пишу про старовину: цехова людина – по-перше, а по-друге, – тільки тут і можна знайти забуття від усяких жахів, якими так багате тепер життя!» [16, арк. 1 зв.]. У цьому листі та в листі від 5 листопада йшлося про працю історика, кандидата богослов'я Д. К. Вишневського «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Смоленске» (1901 р., вип. 1), яка знадобилася В. М. Перетцу для його наукової діяльності. Оскільки Д. К. Вишневський навчався в КДА і був учнем М. І. Петрова, Володимир Миколайович запитував у Миколи Івановича, скільки випусків мала ця праця та де її можна було придбати [16; 17].

В. М. Перетц жваво цікавився, як свідчать його листи від 29 січня та 5 вересня 1910 р., роботою М. І. Петрова в КДА та діяльністю академії загалом, яка була не тільки закладом богослов'я, але й зажила слави авторитетного центру освіти та культурно-наукового життя. Так, Володимир Миколайович слідкував за публікаціями наукового щомісячника «Труды Киевской духовной академии», де друкувалися науково-богословські та історико-літературні дослідження, а також праці з історії церкви, релігійних течій і богословської думки на теренах України. Дізнавшись про відставку редактора «Трудов КДА» професора В. П. Рибінського, В. М. Перетц висловив припущення, що після зміни редактора публікуватися в журналі авторам, які не працювали в КДА, навряд чи буде можливим. І це, на думку вченого, було б «сумно» [4, арк. 2–2 зв.].

В. М. Перетц високо цінував діяльність М. І. Петрова як очільника ЦАМ КДА, що під керівництвом Миколи Івановича став одним із найбільших в Європі зібрань церковних старожитностей. Коли внаслідок зміни академічного статуту в 1910 р. М. І. Петрова було звільнено зі штатної служби в КДА, Володимир Миколайович занепокоївся як долею товариша, так і подальшою діяльністю музею. А дізнавшись, що Микола Іванович залишився на чолі ЦАМ КДА, написав йому листа, в якому висловлював радісні сподівання, що музей і надалі буде «жити та розвиватися» під «досвідченим поглядом і керівництвом» М. І. Петрова [18, арк. 1]. Додамо, що через клопотання Ради КДА М. І. Петрова залишили при академії позаштатним професором, а в 1912 р. він став почесним професором КДА.

Листи В. М. Перетца за 1912 р. (від 17 березня, 2 і 5 квітня та 15 листопада) присвячені, головню, обговоренню необхідності висунення праці М. І. Петрова «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.» (1911) на здобуття академічної премії. В листах В. М. Перетц висловлював захоплення цією книгою М. І. Петрова. Зокрема, літературознавець зазначав: «Від душі дякую за доставлене мені задоволення. Його розділять, сподіваюся, дуже багато, якщо не всі читачі книги» [19, арк. 1]. Володимир Миколайович називав дослідження М. І. Петрова «розумною працею», за яку «нове покоління» українців буде вдячне авторові [20, арк. 1 зв.–2]. В. П. Перетц переконував Миколу Іванович подати до Академії наук заявку щодо участі в конкурсі на здобуття премії за працю «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.» та висловлював бажання написати на неї відгук «не за страх, а за совість» [19, арк. 1 зв.], відклавши заради цього всю іншу свою наукову роботу [20, арк. 2].

Вирішивши взяти участь у конкурсі, М. І. Петров проконсультувався з В. М. Перетцом з приводу того, на яку академічну премію краще було б подати заявку. Володимир Миколайович порекомендував коле-

зі Макаріївську премію, зауваживши: «Краще така, яка ближче, – Макарія, або, якщо не бажаєте, то Котляревського. На Уваровську – багато конкурсантів, і іноді прекрасна робота – мало чого досягає за великим стовпотворінням народу» [21, арк. 1]. У 1913 р. Петербурзька академія наук присвоїла М. І. Петрову неповну Макаріївську премію за дослідження «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.», а В. М. Перетц відгукнувся на працю М. І. Петрова позитивною рецензією.

Три наступні листи В. М. Перетца до М. І. Петрова датовані 1916 р. На той час Володимира Миколайовича було обрано дійсним членом Петербурзької академії наук (1914), після чого він повернувся до Петрограда, де працював у Відділенні російської мови і словесності АН і викладав в університеті історію давньої російської й української літератури та фольклор. В. М. Перетц не поривав зв'язків із київськими вченими, а на літо приїжджав до України, адже мав дачу у Ворзелі під Києвом.

Саме з Ворзеля були надіслані листи М. І. Петрову від 25 червня та 20 липня 1916 р., де йдеться про статтю Миколи Івановича, яку він планував опублікувати в «Известиях отделения русского языка и словесности Академии наук», зробивши тим самим, як наголосив В. М. Перетц, «честь академічному виданню» [22, арк. 1]. Оскільки Володимир Миколайович захворів і не міг під'їхати до М. І. Петрова в Київ за статтею, яку мав передати в Петрограді до видавництва, то він попросив Миколу Івановича надіслати працю, якщо вона була готова, редакторові «Известий» академіку О. О. Шахматову [23]. В листах не вказується назва розвідки М. І. Петрова, але, оскільки згадується князь Жевахов [22], ініціатор розкопок печер у Звіринці, передмісті Києва, то, напевне, йдеться про статтю Миколи Івановича «Ученые труды по исследованиям новооткрытых в Киеве Зверинецких пещер Эртеля и Каманина», яка побачила світ у першій книзі «Известий» за 1918 р.

У листі від 20 листопада 1916 р., надісланому до Києва з Петрограда, В. М. Перетц повідомляв, що 19 листопада на засіданні Відділення російської мови і словесності АН М. І. Петрова було одногосно обрано до складу членів-кореспондентів Петербурзької академії наук. З листа зрозуміло, що ініціатором обрання київського вченого до складу Академії наук був Перетц. Володимир Миколайович також висловив переконання, що якби Петров мешкав у Петрограді, то його б обрали дійсним членом Петербурзької АН, оскільки пропозиція про обрання Миколи Івановича знайшла повну підтримку з боку членів академії. Далі В. М. Перетц інформував, що 3 грудня відбудеться Загальне зібрання АН, яке остаточно затвердить рішення Відділення російської мови і словесності, і, як секретар Відділення, просив М. І. Петрова надіслати для звіту повний список друкованих праць [24].

Публікація статті М. І. Петрова в «Известиях отделения русского языка и словесности Академии наук» стала одним із приводів для чергового обміну листами між ученими. В листі від 30 грудня 1917 р. В. М. Перетц, відповідаючи на лист М. І. Петрова від 3 грудня, звітував останньому, що коректуру статті Миколи Івановича редакція «Известий» отримала і що треба було лише почекати друку журналу, який тоді виходив із «великим запізненням» [25, арк. 1 зв.]. Знов у листі не вказувалася назва статті М. І. Петрова, але відомо, що в першій книзі «Известий» за 1918 р. було опубліковано дві розвідки київського дослідника: статтю, яку вказано вище, а також працю «Опыт реставрации плана Киева в «Тератургиме» А. Кальнофойского 1638 года».

Лист від 30 грудня 1917 р. є хронологічно останнім у листуванні між В. М. Перетцом і М. І. Петровим. У ньому Володимир Миколайович інформував товариша про те, що сам перебуває у відрядженні в Самарі, де працює заступником ректора із навчальної роботи новоствореного педагогічного інституту, який невдовзі стане Самарським державним університетом. Крім того, в Самарському педагогічному інституті В. М. Перетц організував роботу історично-філологічного факультету. «Але думкою, – наголошував у листі Володимир Миколайович, – лину в Україну», де, як тоді здавалося вченому, йому не було місця [25, арк. 1 зв.].

На щастя, тривоги В. М. Перетца були марними. В 1919 р. Володимира Миколайовича було обрано академіком Української академії наук. Він, як і М. І. Петров, який став дійсним членом УАН у 1918 р., відіграв значну роль у становленні й розбудові УАН та розвитку національної філології.

Отже, аналіз листів В. М. Перетца до М. І. Петрова, що відклалися у фондах ІР НБУВ, дає змогу реконструювати багаторічну наукову співпрацю між видатними українськими вченими щодо вивчення рукописних пам'яток у музеях, бібліотеках і архівах Києва та Санкт-Петербурга, висвітлити маловідомі сторінки їхньої діяльності на ниві дослідження історії української літератури та українського театру. Зокрема, в кореспонденції розкривається співпраця В. М. Перетца і М. І. Петрова щодо дослідження рукописів, що зберігалися в ЦАМ КДА, бібліотеці Києво-Софійського собору, а також відображено діяльність щодо вивчення документів з історії Києво-Могилянської академії в архіві Святішого Синоду в Санкт-Петербурзі.

Листи доводять значний вплив М. І. Петрова на формування В. М. Перетца як ученого, засвідчують, що підґрунтям професійних і особистих стосунків учених були такі почуття, як взаємоповага, прагнення до творчого пошуку та бажання бути корисними українській науці. Подальше дослідження епістолярної спадщини В. М. Перетца дасть змогу визначити роль і внесок українських філологів у розвиток українознавчих досліджень та розбудову українського наукового життя.

Список використаних джерел

1. Шаповал А. І. Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // *Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 44. С. 668–683; Шаповал А. І. Діяльність В. М. Перетца щодо збереження українських історико-культурних пам'яток (за матеріалами епістолярію вченого) // *Київські історичні студії* : зб. наук. пр. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. № 1. С. 135–140; Робинсон М. А., Сазонова Л. И. О судьбе гуманитарной науки в 20-е годы по письмам В. Н. Перетца М. Н. Сперанскому // *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1993. Т. 48. С. 458–471; Крылов В. В. Из эпистолярного наследия академика В. Н. Перетца // *Вестник Российской академии наук*. Москва, 1994. Т. 64, № 2. С. 148–153 та ін.
2. Шаповал А. І. Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофеева // *Архіви України*. Київ, 2017. Вип. 1. С. 220–241; Василюк О. Д. Листи В. Перетца до А. Кримського у фондах Інституту рукопису НБУВ // *Східний світ*. Київ, 2010. № 3. С. 5–9 та ін.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). Ф. III. Од. зб. 7932. Арк. 1–2 зв.
4. Там само. Од. зб. 7938. Арк. 1–2 зв.
5. Там само. Од. зб. 13507. Арк. 1–1 зв.
6. Там само. Од. зб. 13506. Арк. 1.
7. Перетц В. Н. «Filar Wiary» и «Księga śmierci» архиепископа Лазаря Барановича. Киев : Типогр. Имп. Ун-та св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1898. 35 с.
8. ІР НБУВ. Ф. III. Од. зб. 13508. Арк. 1–1 зв.
9. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 1198. Оп. 1. Спр. 97. 18 арк.
10. ІР НБУВ. Ф. 93. Од. зб. 117. 38 арк.
11. Там само. Ф. III. Од. зб. 13509. Арк. 1–2.
12. Там само. Од. зб. 13510. Арк. 1.
13. Там само. Од. зб. 7933. Арк. 1–2.
14. Там само. Од. зб. 7934. Арк. 1–2.
15. Там само. Од. зб. 7935. Арк. 1–3 зв.
16. Там само. Од. зб. № 7936. Арк. 1–2.
17. Там само. Од. зб. 7937. Арк. 1–1 зв.
18. Там само. Од. зб. 7939. Арк. 1–2.
19. Там само. Од. зб. 7940. Арк. 1–2.
20. Там само. Од. зб. 7941. Арк. 1–2.
21. Там само. Од. зб. 7942. Арк. 1–2.
22. Там само. Од. зб. 13511. Арк. 1–1 зв.
23. Там само. Од. зб. 13512. Арк. 1–1 зв.
24. Там само. Од. зб. 7944. Арк. 1–1 зв.
25. Там само. Од. зб. 13513. Арк. 1–1 зв.

References

1. Shapoval, A. I. (2016). Epistoliarna spadshchyna akademika V. M. Perettsa u fondakh Instytutu arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Epistolary heritage of academician V. M. Perets in the funds of the Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine]. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine], Is. 44, pp. 668–683. Kyiv. [In Ukrainian]; Shapoval, A. I. (2016). Diialnist V. M. Perettsa shchodo zberezhennia ukrainskykh istoryko-kulturnykh pamiatok (za materialamy epistoliaruu vchenoho) [V. M. Perets's activity on the preservation of Ukrainian historical and cultural heritage (based on the scientist's epistolary)]. In *Kyivski istorychni studii* [Kyiv historical studies], No. 1, pp. 135–140. Kyiv. [In Ukrainian]; Robinson, M. A., Sazonova, L. I. (1993). O sudbe gumanitarnoi nauki v 20-e gody po pismam V. N. Perettsa M. N. Speranskomu [About the fate of the humanity science in the 20s according to V. N. Perets's letters to M. N. Speransky]. In *Trudy Otdela drevnerusskoi literatury Instituta russkoi literatury* [Proceedings of the Department of Old Russian Literature of the Institute of Russian Literature], Vol. 48, pp. 458–471. Saint Petersburg: Dmitrii Bulanin. [In Russian]; Krylov, V. V. (1994). Iz epistolianogo nasledia akademika V. N. Perettsa [From epistolary heritage of academician V. N. Perets]. In *Vestnik Rossiiskoi akademii nauk* [Bulletin of the Russian Academy of Sciences], Vol. 64, No. 2, pp. 148–153. [In Russian].
2. Shapoval, A. I. (2017). Lysty vydatnykh literaturoznavtsiv V. M. Perettsa i V. P. Adrianovoi-Peretts do pysmennyka i istoryka I. F. Yerofeieva [The letters of literary critics V. M. Peretz and V. P. Adrianova-Perets to writer and historian I. F. Yerofeiev]. In *Arkhivy Ukrainy* [Archives of Ukraine], Is. 1, pp. 220–241. Kyiv. [In Ukrainian]; Vasyliuk, O. D. (2010). Lysty V. Perettsa do A. Krymskoho u fondakh Instytutu rukopysu NBUV [Volodymyr Perets's letters to Agathangel Krymsky in the funds of the Institute of Manuscript of VNLU]. In *Skhidnyi svit* [The World of the Orient], No. 3, pp. 5–9. Kyiv. [In Ukrainian].
3. Fund 3, Unit 7932. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
4. Fund 3, Unit 7938. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
5. Fund 3, Unit 13507. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
6. Fund 3, Unit 13506. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
7. Perette, V. N. (1898). “Filar Wiary” i “Księga smierci” arkhiepiskopa Lazaria Baranovicha [“Filar Wiary” and “Księga smierci” of Archbishop's Lazar Baranovich]. Kyiv: Typography of Saint Volodymyr Emperor's University of N. T. Korchak-Novytskyi. [In Russian].
8. Fund 3, Unit 13508. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
9. Fund 1198, Inventory 1, Unit 97. Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine. [In Russian].
10. Fund 93, Unit 117. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
11. Fund 3, Unit 13509. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
12. Fund 3, Unit 13510. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
13. Fund 3, Unit 7933. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
14. Fund 3, Unit 7934. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
15. Fund 3, Unit 7935. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].

-
16. Fund 3, Unit 7936. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  17. Fund 3, Unit 7937. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  18. Fund 3, Unit 7939. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  19. Fund 3, Unit 7940. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  20. Fund 3, Unit 7941. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  21. Fund 3, Unit 7942. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  22. Fund 3, Unit 13511. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  23. Fund 3, Unit 13512. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  24. Fund 3, Unit 7944. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
  25. Fund 3, Unit 13513. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].

Andrii Ivanovych Shapoval,

*Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow,
Senior Research Fellow of the Department of Archeography,
Institute of Archival Studies, Vernadsky National Library of Ukraine
e-mail: shai196@ukr.net*

The scientific cooperation of V. M. Peretts and M. I. Petrov through the prism of epistolary sources

In the article based on the analysis of letters of prominent Ukrainian and Russian philologist, historian of Ukrainian literature, the academician of the St. Petersburg and All-Ukrainian Academies of Sciences V. M. Peretts's to the Ukrainian literary critic, art critic, historian of church and Ukrainian science, the corresponding member of the St. Petersburg Academy of Sciences, the academician of the All-Ukrainian Academy of Sciences M. I. Petrov, many years of scientific cooperation and creative connections between the scientists are shown. The source of the study is the correspondence of V. M. Peretts, which is deposited in the funds of the Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine and has never been a subject of special scientific research. The article reflects activities of V. M. Peretts and M. I. Petrov in the study of ancient books and manuscripts, which are deposited in the Church Archaeological Museum of the Kyiv Theological Academy, the library of the Saint Sophia Cathedral in Kyiv, and also in the study of documents on the Kyiv-Mohyla Academy in the archives of the Holy Synod in St. Petersburg. The paper highlights the scientific cooperation of V. M. Peretts and M. I. Petrov on the study of the history of Ukrainian literature and the Ukrainian theater, publication of scientific works in academic editions as members of the St. Petersburg Academy of Sciences. Special attention is paid to the little investigated facts of biographies of the scientists. In the article conclusions about considerable influence of M. I. Petrov's on V. N. Peretts's formation as a scientist are made, and the author claims that the scientists' professional and personal relations based on such feelings as mutual respect, aspiration to creative research and desire to be useful to the Ukrainian science. Further studies of epistolary heritage of V. M. Peretts in archival and library funds of Ukraine will give the chance to open a role and a contribution of the Ukrainian philologists to the development of Ukrainian research and creation of the Ukrainian scientific life.

Key words: V. M. Peretts, M. I. Petrov, scientific cooperation, epistolary heritage, philology.

---

*Андрей Иванович Шаповал,
кандидат исторических наук,
старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник отдела археографии
Института архивоведения
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского
e-mail: shai196@ukr.net*

Научное сотрудничество В. Н. Перетца и Н. И. Петрова сквозь призму эпистолярных источников

В статье на основе анализа писем выдающегося украинского и русского филолога, исследователя древней украинской литературы, академика Петербургской и Всеукраинской академий наук В. Н. Перетца к украинскому литературоведу, искусствоведу, историку Церкви и украинской науки, члену-корреспонденту Петербургской академии наук, академику Всеукраинской академии наук Н. И. Петрову освещены многолетнее научное сотрудничество и творческие связи между учеными. Источником исследования стала корреспонденция В. Н. Перетца, которая хранится в фондах Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского и ранее не была предметом специального научного изучения. В статье отображена деятельность В. Н. Перетца и Н. И. Петрова, направленная на исследование рукописей, хранящихся в Церковно-археологическом музее Киевской духовной академии, библиотеке Киево-Софийского собора, а также на изучение документов о Киево-Могиланской академии в архиве Святейшего Синода в Санкт-Петербурге. Раскрыто сотрудничество В. Н. Перетца и Н. И. Петрова в исследованиях истории украинской литературы и украинского театра, при публикации научных трудов в академических изданиях как членов Петербургской академии наук. Особое внимание обращено на недостаточно исследованные факты биографий ученых. Сделаны выводы о значительном влиянии Н. И. Петрова на формирование В. Н. Перетца как ученого, утверждается, что основой профессиональных и личных отношений ученых были такие чувства, как взаимоуважение, стремление к творческому поиску и желание быть полезным украинской науке. Дальнейшее изучение эпистолярного наследия В. Н. Перетца в архивных и библиотечных фондах Украины даст возможность раскрыть роль и вклад украинских филологов в развитие украиноведческих исследований и построение украинской научной жизни.

Ключевые слова: В. Н. Перетц, Н. И. Петров, научное сотрудничество, эпистолярное наследие, филология.

*Стаття підготовлена 16 квітня 2018 року;
подана до друку 17 квітня 2018 року.*